

ეთერ ინსკირველი

ქართული ხალხური "აბრამის ლექსის" კულტუროლოგიური ასპექტი

ბიბლიის ტექსტის ფოლკლორიზაცია, კონკრეტული ხალხის კულტურულ-ისტორიული, ეთნიკური, ფსიქოლოგიური, რელიგიური და ზნეობრივი ფაქტორების ფონზე, ქმნის იმ ფოლკლორულ ინოვაციებს, რითაც გახალხურებული ტექსტი მეტად მრავალპლანიანი და განსხვავებული ხდება.

სწორედ ამ ხალხური ინოვაციების ანალიზის საფუძველზე ცხადი ხდება, თუ როგორ გამოვლინდა კაცობრიობის ორი ტიპის არსებითი და თავდაპირველი საქმიანობა - მიწათმოქმედება და მწყემსობა ქართულ ხალხურ ლექსში.

ბუნებრივია, ეს ორი კულტურული საქმიანობა ერთმანეთისაგან განსხვავებულ ცხოვრების წესს ქმნის - ბინადარსა და მომთაბარეს. "აბრამის ლექსის" პირველივე პასაჟი აბრამის მასპინძლობასთან არის დაკავშირებული: ისევე როგორც ბიბლიაში, ფოლკლორულ ტექსტშიც უფალი სტუმრად მოდის, "მგზავრად ეჩვენება" (ქბპ., 1973, გვ. 110) აბრაამს.

თვალსაჩინოა ერთი ფაქტი: ქრისტე ღმერთი მოხეტიალე მგზავრის სახით შემოდის სიუჟეტში, აბრაამისგან განსხვავებით, რომელიც ამ ქვეყნის ბინადარია, და ორ სამყაროს შორის "მოხეტიალე" ღმერთის მასპინძელი.

ხალხური ლექსის მიხედვით, აბრაამი არღვევს სტუმარმასპინძლობის წესს და ქრისტე ღმერთს უარით გაისტუმრებს. უფალი აბრაამის მეცხვარეს მიაღწება, რომელიც უფალს მხოლოდ პურს შესთავაზებს, რადგან ერთადერთი ცხვარი ჰყავს და ისიც ბერწი. ქრისტე ღმერთი არ კმაყოფილდება ოდენ მცენარეული საკვებით და რძის ნაწარმსაც სთხოვს მეცხვარეს:

"მე ხმელა პურს ვერა შევჭამ

ცხვრის მაწონი თუ გექნება" (ქბპ., 1973, გვ. 111)

ცხადზე ცხადია, რომ "პურისა" და "მაწონის" ოპოზიციის საშიშროებამ და მწყემსური კულტურის ნიშნებია. მწყემსი, რომელიც აბრაამის პარალელური სახეა, საშიშროებამ და საქმიანობით ცხოვრობს და ეს მისი ტრაგედიაა, რადგან ვერ ხორციელდება მწყემსურ საქმიანობაში. ის იძულებულია, ცხოველური საკვების ნაცვლად მცენარეული საკვებით გაუმასპინძლდეს სტუმარს. მისი გაშლილი, შეუზღუდავი სივრცე დასაზღვრული არით შეიცვალა, რისი მეტაფორული სახეც მეცხვარის ერთადერთი ბერწი ცხვარია, რომელიც აღარ იწვევება. ცხვრის სიბერწე დაკინებული მწყემსური კულტურის მეტაფორაა. მწყემსური კულტურის დაქვეითების მანიშნებელია მეცხვარის მიერ პურის მიწოდებაც იესო ქრისტესთვის; თითქოს მწყემსობამ ადგილი მიწათმოქმედებას დაუთმო. ბერწი ცხვრისთვის დრო გაჩერებულია და იგი მხოლოდ დასაზღვრულ სივრცეში არსებობს. ეს არის მომენტი, როცა "ზორობალი წყევტს ბრუნვას", როცა წრე ჩერდება და იქცევა კვადრატად. როცა მარადიული დრო გარდაიქმნება კალენდარულ დროდ... მაგრამ ქართული ხალხური ლექსის მიხედვით, ქრისტე

"გაადღებებს" ბერწ ცხვარს, ე.ი. სიმბოლურად ათავისუფლებს მწყემსურ ცხოვრებას მკვიდრი მიჯაჭვულობისგან. ბერწი ცხვრის გადღებებით ბორბალი ძველებურად იწყებს ბრუნვას, ჩაკეტილი, მკაცრად შემოზღუდული სივრცის ერთ არეს მიჯაჭვული არსებობიდან შეუზღუდავ სივრცეში გადადის.

ბიბლიურ სიმბოლიზმში კაენი - მიწათმოქმედი და აბელი - მწყემსი განსახიერებენ ორი ტიპის - ბინადარ და მომთაბარე ხალხს; თითოეულ ამ კატეგორიას, რენე გენონის აზრით, ბუნებრივია, ჰქონდა ერთმანეთისაგან განსხვავებული საკუთარი ტრადიციული კანონი, ცხოვრების წესსა და საქმიანობას მისადაგებული. ეს განსხვავება ვლინდებოდა, კერძოდ, მსხვერპლშეწირვის რიტუალებში; სწორედ ამიტომაც ექცევა განსაკუთრებული ყურადღება დაბადების წიგნში კაენის მცენარეულ და აბელის ცხოველურ შესაწირავებს (რ. გენონი, 1998, გვ. 61).

ღმერთის მიერ მოწონებული ცხოველური მსხვერპლი საბედისწერაა აბელისთვის, კაენმა დაღვარა აბელის - სისხლის დამღვრელის სისხლი. მისი მცენარეული შესაწირავი კი არ არის მიღებული, მაგრამ იგი ცოცხალი რჩება, თუნდაც დაწყვეტილი. ამის შემდეგ კაენი აარსებს ქალაქს, დღითიდღე იფართოებს ჰორიზონტალურ საზღვრებს... ერთი სიტყვით, კაენის ქალაქური ცხოვრება თანდათან იზრდება და ადგილი აღარ რჩება მომთაბარეთათვის. შეიძლება ითქვას, რომ ბინადარნი თანდათან შთანთქავენ მომთაბარეთ, ჩენი აზრით, ცხვრის "გადღება" კი ციკლის დასაწყისს გულისხმობს; ღმერთი საწყის სიტუაციას აბრუნებს, იგი ათანაბრებს ამ ორი კულტურის მნიშვნელობას. ამის დასტურია მის მიერ "ცხვრის მაწვნის" მოთხოვნა ხალხურ ლექსში: ის იღებს მცენარეულ საკვებად და ცხოველურსაც; ამიტომ, შეიძლება ითქვას, რომ კაენისა და აბელის ეპიზოდისგან განსხვავებით, სადაც ღმერთი მწყემსურ კულტურას ანიჭებს უპირატესობას, "აბრაამის ლექსის" ამ ეპიზოდში უკვე მზადდება აბრაამის სამკვიდროს მოპოვება, მისი ერთ ადგილზე დასახლება; ანუ აბრაამის შემთხვევაში მიწათმოქმედი და ბინადარი საზღვრული ცხოვრება კი არ უპირისპირდება მწყემსურ და მომთაბარე ცხოვრებას, არამედ იქმნება საფუძველი, რომ ეს ორი კულტურა კვლავ აღდგეს თავისი თავდაპირველი საზრისით, როგორც ეს უფალმა პირველკაცს დაუწესა.

ღმერთმა ადამი დასახლრულ ედემის ბაღში დასახლა მის „დასამუშავებლად და დასაცავად" (დაბ. 2, 15); პარალელურად ღმერთმა ადამს დაუწესა ურთიერთობა ცხოველებთანაც - დაერქვა მათთვის სახელები, ანუ განესაზღვრა მათი ბუნება და ფუნქციები, რაც სხვას არაფერს ნიშნავდა, თუ არა მათ მწყემსობას. სამოთხეში მყოფი ადამი მწყემსიც იყო და მიწათმოქმედიც (ზ. კიკნაძე, 2005, გვ. 154). უფლის ჩანაფიქრი არ მოიცავდა დაპირისპირებას. როგორც კი განიდევნა ადამი ედემის ბაღიდან, გავიდა შემოსაზღვრული არედან დაუსაზღვრელ სივრცეში. სამოთხის გარეთ კი დაირღვა თავდაპირველი ჰარმონია და წონასწორობა ცხოვრების ამ ორ ტიპს შორის. ეს ორი ფუნქცია, რომლებიც ღმერთმა ადამს - ერთ ადამიანს განუსაზღვრა, სამოთხის გარეთ გაიყო ადამის შვილებს - კაენსა და აბელს შორის. ადამის მაგალითით ვერ დავასაბუთებთ, რომელი საქმიანობა უფრო სათნოა უფლის თვალში. სამოთხეში ორივე თანაბარი მნიშვნელობით სარგებლობდა. აქ საქმე გვაქვს ბიბლიურ კანონზომიერებასთან - ყველაფერი მთლიანდება წონასწორობაში. ისევე როგორც წონასწორობაში იქმნება ყოველი.

ფოკლორული ინოვაციების თვალსაზრისით, საინტერესოა ხალხური ლექსის ერთი მომენტი, რომელიც ბიბლიაში არ გვხვდება. როდესაც უფალი მეორედ მოდის აბრაამთან, ის უკვე გამორჩეულ ხბოს უკლავს სტუმარს; სადამოს, როცა დედა კვლავ მოაკითხავს ხბოს, აბლავლდება, შვილის დაკვლის გამო. ქრისტე ღმერთი კი გაუცოცხლებს ხბოს. აბრაამის მიერ უფლისთვის დაკლული ხბო ისაკის წინასწარი სახეა, რომელიც დაუკლავად შეიწირა მსხვერპლად.

“ხმელა პური”, რომელსაც მწყემსი მიატომევს სტუმარს, იგივე აბრაამის მიერ დაკლული **ჩვილი ხბოა.** მართალია, ეს კანეური მსხვერპლია - მცენარეული, მაგრამ ის ერთდროულად გაიაზრება ხბოდაც და განკაცებულ ღმერთადაც. ხალხური ლექსის მიხედვით ცხადდება კანისა და აბელის მსხვერპლშეწირვის პარადოქსის საიდუმლო. უფალი იღებს ცხოველურ მსხვერპლს არა იმიტომ, რომ სისხლიან მსხვერპლს ითხოვს, არამედ იმიტომ, რომ წრფელად იყო შეწირული. ისაკიც უსისხლოდ შეიწირა მსხვერპლად, რადგან ღმერთმა აბრაამისგან სწორედ ამგვარი მსხვერპლი მოითხოვა. ამდენად, ქართული ხალხური ლექსის მიხედვით, შესაძლებელია, პარადიგმულად წარმოვადგინოთ საერთო სემანტიკის მეტაფორები: პური - ხბო - ისაკი - ქრისტე. ხალხური ცნობიერებით და ლოგიკით, ისაკი მოვლენილიც იყო უკვე და დაკლულიც ხბოს სახით, ასევე მოვლენილი და შექმნილი პურის სახით. მან უნდა გაიაროს ყოფიერების ყველა ფორმა, მცენარეულიც და ცხოველურიც, უნდა მოკვდეს ყოფიერების ამ ფორმებში, რომ დაიბადოს ვითარცა ადამიანი დედის საშოდან. თვითონ სარას დედობაც იღებს აღდგომის მეტაფორას; აშკარაა, რომ ხალხური რწმენით, პრინციპული განსხვავება პურსა და ხბოს შორის არ არის, ღმერთი იღებს ორივე მსხვერპლს - მცენარეულსაც და ცხოველურსაც, რაც სამიწათმოქმედო და მწყემსური კულტურის საბოლოო გაერთიანების საწინდარია.

ამიტომაც ვამბობთ, რომ **“აბრაამის ლექსში”** ხდება ამ ორი კულტურის გათლიანება, მათი ერთ სიბრტყეზე, ერთ დონეზე დაყენება. ხალხური ტექსტი გვთავაზობს ამ ორი კულტურის თანაარსებობის საუკეთესო გამოსავალს ერთ-ერთ დალოცვის ტექსტში, როცა იესო ქრისტე სტუმართმოყვარე აბრაამს ლოცავს:

“მეცხვარე, შენი ჩომბახი ალვის ხედ გადაგექცევა,

შენი ცხვრის საგრილობელში წყაროს წყალი გამოჩნდება” (ქზბ., 1973, გვ. 259).

“საგრილობელი” უკვე მკვიდრ ადგილს უნდა ნიშნავდეს, რომელიც მწყემსი აბრაამის ცხვარს ეკუთვნის.

სამიწათმოქმედო და მწყემსური კულტურის სიმბოლოები გვხვდება **“აბრაამის ლექსის”** სხვა ვარიანტების დალოცვებშიც. ქრისტე ღმერთი ამგვარად ლოცავს აბრაამს: **“აშენდა შენი ოჯახი, დადგინდეს შენი ბინაო”** (ქზბ., 1973, გვ. 252), - რითაც აბრაამის მომთაბარე ცხოვრება არის ხაზგასმული. ამ სიტყვებით ღმერთი განუცხადებს თავის რჩეულს, რომ უნდა დამკვიდრდეს მამრეს მუხასთან. აქ უნდა დაიწყოს აბრაამის მკვიდრი ცხოვრება, მომთაბარე ცხოვრებიდან ბინადარ ცხოვრებაზე გადასვლა. ამ მხრივ, საინტერესოა კიდევ ერთი ვარიანტი:

“მეცხვარე, შენი ნაბადი ოქროს სასახლე გდგება,

მეცხვარე ვე შენი ჭოხი ოქროს ჭოხად გდღიქცევა!”

"ნაბდისა" და "ოქროს ხახახლის" ოპოზიცია ჩვენთვის ცნობილი ორი კულტურის გამოძახილია. ერთ-ერთი ვარიანტის დალოცვაში ნახსენებია "ზმელი ჭობის" ალვის ხედ გადაქცევა. ალვის ხე არის მარადიული, უჭკნობი ხე. ანდრეზებში ის სამყაროულ ღერძს წარმოადგენს. ალვის ხე მთიელთა სამყაროს სიმტკიცეა, ის საყმოს გამაერთიანებელია და სამყაროულ ღერძს წარმოადგენს; რელიგიურ მნიშვნელობასთან ერთად სოციალური მნიშვნელობაც აქვს, რადგან, მთიელთა რწმენით, ვიდრე იგი აღმართულია ცასა და მიწას შორის, მთიელთა სამყარო "მყარია", გაუტეხელია, ხოლო როცა დაწყდება კავშირი ღვთიურ სამყაროსთან, ალვის ხე დაემზობა, მთიელთა ძლიერებაც გადავა და იგი მტრულ ძალთა ხელში ჩავარდება (თ. ჯაყელი, 1998, გვ. 140). ჩენი აზრით, "აბრაამის ლექსშიც" ალვას აბრაამის სახლობის (მდრ., "საყმოს") გამაერთიანებლის მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს.

ხალხური ლექსის ყველა მეტაფორა მიგვანიშნებს იმაზე, რომ აბრაამი მოხეტიალე ცხოვრებიდან მკვიდრ, ბინადარ ცხოვრებაზე უნდა გადავიდეს:

"აბრამ იყო ღვთის მლოცავი, მაგრამ ძენი ენატრება,

ღმერთო, ერთი შვილი მომე, ს ა მ ა მ უ ლ ო თ გამეზრდება", ანდა ისაკის

შესახებ ლექსში ნათქვამია: "აბრამს შვილი გაუჩნდება სამამულელ დაურჩება". ეს ფრაზა, როგორც ტერმინოლოგიურად, ისე შინაარსობრივადაც ემთხვევა ვაზის კულტურასთან დაკავშირებულ ტერმინს "სამამულე" ან "სამამულე რქა", რომელსაც ვაზის ტოტემის სისტემაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს და "შთამომავლობის გამგრძელებელს ჰქვია". საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მას ტერმინები "სანაყოფე" (ლ. ასათიანი, 1978, გვ. 25-27) და "საწინდარი" (ივ. ჯავახიშვილი, 1973, გვ. 330) შეესაბამება. აბრაამის თხოვნა უფლის მიმართ გულისხმობს არა უბრალოდ ისაკის შეძენას, არამედ ისაკის, როგორც ებრაელი ერის გამრავლების საწინდარ შეძენას, რომელიც "სამამულელ" დაურჩება მშობელს:

"შენ მემკვიდრე გაგიჩნდება ს ა მ ა მ უ ლ ე დ გავეზრდება" (ქზბ., გვ. 260).

ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ის არის, რომ ამ ლექსებში გაცნობიერებულია მამულის იდეა: უსამშობლობა, ისევე, როგორც უშვილობა უნაყოფობასთან კავშირშია აღქმული. ბიბლიური სიუჟეტის ქართულ ხალხურ ვერსიაში აბრაამის "მწირობა", "მდგმურობა" პარალელური ფონია მისი უშვილობისა და არანაკლებ მტკივნეულიც. ქართული ცნობიერება ერთი ფუძიდან აწარმოებს სიტყვებს - "სამკვიდრო" და "მემკვიდრე". ამავე ფუძიდან იწარმოება ზმნა "დამკვიდრება". ქართული ხალხური ლექსის მიხედვით, აბრაამის მდგმურობა, დროებითობა აღმოიფხვრება იმ შემთხვევაში, თუ შვილი გაუჩნდება და გამრავლდება.

ქართულ მითოლოგიაში ღვთისშვილთა მიერ ტერიტორიების მოპოვება სიმბოლურად ზეცაში "მიწის" ან "ტერიტორიის" მოპოვებას ნიშნავს. ამით ისინი ადგილს იკვიდრებენ ზეცაში. ახალ, უცნობ და დაუმუშავებელ მხარეში დასახლება შესაქმის აქტის ტოლფასია. მირჩა ელიადე აღნიშნავს, რომ როდესაც სკანდინავიელმა კოლონისტებმა დაიპყრეს ისლანდია და დაიწყეს შათი დაუმუშავებელი მიწების დამუშავება, ამ აქტს არ აღიქვამდნენ, როგორც ჩვეულებრივ ადამიანურ შრომას, არამედ ეს მათთვის იყო წინარეოქმედების გამოვრება — ღმერთის შემოქმედებითი აქტის საშუალებით, ქაოსის კოსმოსად გადაქცევა. როდესაც უდაბურ მიწას ამუშავებდნენ, ისინი თითქოს იმეორებდნენ ღმერთების ქმედებას — ქაოსის კოსმოსად გადაქცევას (მ. ელიადე, 1989, გვ. 8045, 37).

აბრაამი ხეტიალობს, მომთაბარეობს, ეძებს აღთქმის ქვეყანას. კოსმოსი იწყება სამკვიდრებლის მოპოვებით, რაც აბრაამის მიერ საფლავის ყიდვასა და დასაკურთხებაში გამოიხატა.

ბიბლიაში წერია: "და ვყო თესლი შენი, ვითარცა ქვიშა ქუეყნისა. უკეთუ ვისმე ძალ-უცს აღრიცხვად ქვიშა ქუეყანისა და თესლიცა შენი აღრიცხოს. აღდგე, **მოვლე ქუეყანა** სიგრძელ მიმართ მისა და სივრცელ მისა, რამეთუ, შენ მოგცე იგი. და **აღიკარგა** აბრაამ და მოვიდა **დაიკარგა** მუხასა თანა მამრესა, რომელი იყო ქებრონს, და აღუშენა მუნ საკურთხეველი უფალსა" (დაბ. 13, 15-18). ეს სიტყვები ხალხურ ლექსში ამგვარად გაიჟღერებს (უფალი ლოცავს მეცხვარეს, რომელიც აბრაამის პარალელური სახეა):

"ეგ შენი ერთი ცხვარაი ათი ათასად გექცესა,

მთაში **წახვალ და წამოხვალ**, მბღავანი არ დაგაკლდესა,

ეგ შენი ხმელი ჯოხანი თავს ალვის ხედ დაგადგესა,

ეგ შენი თქვა — ნაბადი, თავსა კარვად დაგადგესა" (გვ. 249).

ეს დალოცვა არის ებრაელი ერის ცხოვრების წესისა და ისტორიის ფორმულა. მკვიდრი ცხოვრება კარგია და აუცილებელია, მაგრამ იგი უნდა მოიპოვო და უნდა მოიპოვო მომთაბარეობით, მკვარვეობით, წასვლა-წამოსვლით, ხეტიალით. ეს არის ძიება და ამ ძიების მომენტში საცნაურდება ღმერთის არაღნობიერი ძიება, რადგან პირველი, რასაც გააკეთებს აბრაამი მამრეს მუხასთან — სამსხვერპლოს აგებაა (დაბ. 13, 18), შემდეგ კვლავ მიდის ამ ადგილიდან და ისევ ბრუნდება. აბრაამის ხეტიალი სამკვიდროს მოპოვებისთვის ხდება. ჩვენი აზრით, ხალხური ლექსის ამ დალოცვაში სწორედ აბრაამის მოგზაურობა-ხეტიალი არის მინიშნებული, როგორც მისი საბოლოო დამკვიდრების საწინდარი.

დამოწმებული ლიტერატურა

ლ. ასათიანი, 1978 - ლ. ასათიანი, ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული ლექსიკა ქართულში. თბ., 1978.

ბიბლია, ძველი და ახალი აღთქმა. მ. სონდლელაშვილის და ზ. კიკნაძის თარგმანი. თბ., 1989.

რ. გენონი 1998 - რ. გენონი, კენი და აბელი, "ფიქრები. რჩეულთა ბიბლიოთეკა", თბ., 1998.

ზ. კიკნაძე, 2005 - ზ. კიკნაძე, მატყლი და სელი, როგორც კულტურის სიმბოლოები - სჯანი, 2005, Nდ გვ. 154-163.

ქპპ, 1973 - ქართული ხალხური პოეზია, ტ. I, ნაკთ. II. შემდგ. ნ. შამანაძე. თბ., 1973.

ივ. ჯავახიშვილი, 1934 - ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკონომიკური ისტორია, II. ტფ., 1934.

თ. ჯაყელი, 1998 - თ. ჯაყელი, ალვის ხე, - "აფრა", 1998, III, გვ. 138-150.

მ. ელიადე, 1989 - М. Элиаде, Космос и история. М., 1989.

ETER INTSKIRVELI**CULTURE STUDY ASPECTS OF THE GEORGIAN FOLK POEM
"VERSE OF ABRAHAM"**

The two main types of the human history - the lodger and the vagrant - are discussed in this work. These two lifestyles are presented in a counter relation to the land tenure and shepherd.

The fact that the God granted Adam with the capability of performing both activities shows not only the possibility but also the necessity of their coexistence. After banishing Adam from heaven this balance has been distorted and allotted to his two sons and respectively to the two types of human lifestyles.

In this Georgian poem the contradiction of these two cultures done by way of artifacts and the oppositions – 'bread'/'yogurt', 'gold castle'/'felt cloak', 'apartment'/'tent' and expressing the symbols of opposing cultures, are discussed in the work. The function of Isaac in the folk text is defined by the term "samamule", i.e. continuer of the kin, and is associated with viticulture. This motif clears up Abraham's deprivation of Fatherland, which, along with the childlessness, is associated with infertility. One more expression of Abraham's settled life is the withered stick that turns into the poplar. The poplar in Georgian mythology is the axis of the universe. It has a religious and social function of the union and the strength of the universe, and this function is preserved in "The Verse of Abraham".

According to the Bible, Abraham offers the guests bread, melted butter and meat. In the folk text, the shepherd, being a parallel character to Abraham, offers Christ only bread, i.e. vegetable food, but the Lord asks for plain yogurt. The shepherd, who has only one dry sheep, is an unlucky shepherd. The open and vast space has become a limited period of time for him. The episode of offering the bread is taken as a pledge of the equalization of agricultural and pastoral culture. Therefore, according to the folk text, the Lord, as distinct from the episode of Cain and Abel, is treated both to the vegetable and animal food.

Therefore, based on the analysis of Georgian folk-lore innovations, we believe that the lodger and the vagrant lifestyles do not contradict with land tenure and shepherd lifestyles, but they are the prerequisites for them to regain their original meaning, the one that the God granted them.